

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING METODIK KOMPRTENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING INNAVATSION TEXNALOGIYALARI

Baxronova Marjona San`atovna

Osiyo Xalqaro Universiteti 2 kurs magistranti

Annotatsiya: Ushu maqolada asosan bo'lajak o'qituvchi o'z faoliyatini mazmunli va sifatli olib borishi uchun kerakli malumotlar berilgan. Bo'lajak pedagog o'z faloliyatini boshlashda avvalom bor nimaga etibor berishi qaysi metodlardan qayerda foydalansa maqsadga muvofiq bo'lishi batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar. Kuzatuv, so'rov metodlari, pedagogik kouching, nutqning verbal noverbal va noverbal tasirlari.

Kirish. Bo'lajak o'qituvchilarning dars jarayonini samarali va sifatli qilib tashkil etish bu zamon talabi. Hech kimga sir emas talim sifati va jarayonini davlatimiz nazorati ostida. Ta'limni samarali tashkil etish o'qituvchining bilim salohiyatiga bog'liq. Bo'lajak o'qituvchilarni talimni sifatli tashkil qilishlari uchun birinchidan o'zlari biladigan sohalarini chuqur bilimga ega bo'lishlari va shu bilan birga sohaga oid zamonaviy bilimlarga ega bo'lishi kerak. dars tashkil qilishda zamonaviy innavatsion texnologiyalardan foydalanishni ham bilish xozirgi kunni talablaridan biri. Ikkinchidan bo'lajak o'qituvchi metod kompetentligini rivojlantirishimiz kerak bo'ladi. Kompetentlik qanchalik bilamiz bu nazariya va amaliyotning uzviy bog'ligi. Oliy talimni bitirib kelgan mutaxasis o'zini dars beradigan sohasini yaxshi bilib kelishi mumkin, unda nazariy malumotlar yetarli bo'ladi. Bo'lajak o'qituvchi esa o'zidagi manashu bilimni sifatli yetkazib berish uchun esa unda didaktik qobiliyat shakillani shi kerak bo'ladi. Didaktik qobiliyat bu bor nazariy malumotlarni o'quvchiga oson yo'l tushuntirib yetkazib berishi kerak shu bilan birga esa o'quvchiga o'rgangan bilimlarni hayoti mobaynida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yechishga yordam berishi ko'maklashishi kerak.

Asosiy qism. Bo'lajak o'qituvchi samarali dars jarayonini olib borishda turli metozlardan foydalanishi kk. Bo'lajak o'qituvchiga tavsiya etishimiz mumkin bo'lgan birinchi metod bu kuzatish metodi hisoblanadi. Kuzatish metodi eng uzoq davom etadigan metodlardan biri hisobladi, lekin shunga qaramay samarali va bo'lajak o'qituvchi uchun samarali metodlardan biri. Nimaga eng birinchi o'rinda kuzatish metodini olayotganimizni ayib o'tadigan bo'lsak pedagog o'z ish faoliyatini boshlashda oliy talimdan o'zi faoliyat olib boradigan sohada bilimlar bazasiga ega bo'lib keladi, oliy talimda metodik yo'nalish bo'yicha nazariy talim birlamchi bilimlarga ega bo'lsada shu bilimlarni amaliyotda qo'lashda bir qancha kamchilikka yo'l qoyadi. Bu kamchililar juda kata muammo emas, lekin shu kamchiliklarni yo'qotishda unga amaliy tajriba kerak bo'ladi. Kuzatish metodida obyekt o'z sohasini mutaxasisi bo'lgan bir necha yil ish faoliyatiga ega pedagoglar va o'quvchi yoshlar hisoblanadi. Bu kuzatish metodida nima uchun obyekt ikkita bo'lganini aytib o'tayotganimizni tushuntirib o'tadigan bo'lsak. Bunda o'z ish faoliyatini boshlagan pedagog shaxslar ora o'zaro munosatga kirishish jarayonida, turli xil yoshdagi o'quvchilar bilan ishlash jarayonida hohlask hohlama ularda muammolar bo'ladi. Shunda kuzatish metodi birinchi qo'llanadi. Oldin bo'lajak o'qituvchi o'quvchi shaxsini uzoqdan kuzatadi uning ichki holati oz bo'lsada o'rganadi, yosh jihatlarini hisobga olgan holda unga o'ziga hos yo'nalish bo'yicha yondashadi. Kuzatish metodi bir necha kun, hafta, oy yoki yillab cho'zilishi mumkin, lekin samara beradigan metodlar sirasiga kiradi. Pedagogika sohasi boshga yo'nalishlarga nibatan ancha mashaqatli shu bilan birga sharaflil kasblar sirasiga kirishi

bizlarga siz emas. Shunday ekan pedagogika sohasi fidoylik talab etadi. Psixalogiya sohasidan qanchali bilamiz shaxs bu - alohida individn, mohiyatdan yaxlit ijtimoiy – axloqoy olam. U o`zida inson mohiyatini, uning mavjudod sifatidagi qadriyatini mujassam etadi.

Shaxs ijtimoiy – gumanitar o`z yo`nalishi, tadqiqot obyekti va maqsadi nuqtai nazaridan turlicha talqin etiladi. Shaxs takrorlanmas. Talim sogasida faoliyat olib borayotga ayniqsa bo`lajak pedagoglar shaxsni pedagogika sohasida ham psixalogiya sohasida yaxshi bilishlari kerak. O`rni kelganga o`quvchini o`rniga o`zini qoyib uni his qila bilishi, ruhiy holatini inobatga olishi, har nima bo`lganda ham avvalom bor o`quvchi shaxs sifatida qabul qilishi kerak. Kerakli o`rinda o`quvchini oilaviy sharoitini o`rganishi va o`quvchidagi yuz berayotgan o`zgarishlarni kuzatishi va shundan so`ng unga alohoda yondashishi kerak boladi. manshu barcha talim sohasiga o`quvchi shaxsiga tegishli jarayonlarni kuzatishi kerak va shu kuzatish natijalaari asosida kerakli chara tadbirlarni amalga oshiradi. Bu kuzatish metodning birinchi obyekti hisoblanadi. Kuztish metodining ikkinchi obyekti talim sohasini fidoyi, bir necha yil o`z ish faoliyatida ega bo`lgan malakali peagog o`qituvchilamiz hisoblanadi. Bo`lajak o`qituvchilarda o`z ish faolyati samarali olib borish uchun ko`p yillik pedagog faolliyatini olib borayotgan o`qituvchining pedagogic faolyatini kuzatish bilan boshlash bo`lajak o`qituvchilar uchun eng maqbul metodlardan biri. Bo`lajak o`qituvchi o`z ish faoliyatini maktab yoki boshqa talim sohasida boshlar ekan unda nazariy bilimlar bo`lishi mumkin sohasi bo`yicha lekin unda amaliy tajriba yetishmasligi yunalishi bo`cha oldinga ketish uchun ancha qiyinchiliklarga yo`l qoyishi bu aniq va buni yashirish to`gri emas. Yosh pedagog eng oddiy narsalarga juda ham kam etibor beradi yoki ummuman etiborsiz qoldirishi ham mumkin. Misol tariqasida o`qituvchi tashqi ko`rinishi kiygan kiyimi o`quvchini butunlay etiborini tortmasligi bu birinchi masala, ikkinchidan o`qituvchi sinf xonasiga kirishi bilan bor etibori o`quvchiga bo`lishi dars jarayoni boshlanguncha qanday kayfiyatda bolishidan qatiy nazay sinfga pozitiv holatda kirishi dars jarayoni hech qanday salbiy tasirlar osida bo`lmasligi kerak. Darsda sog`lom muhitni yarata olishi shart. Faraz qiladigan bo`lsak o`qituvchi sinfxonasiga kirdi qanchalik bilamiz oliy talimda bo`lajak talabalarning yozma nutqi yaxshi shakillantiriladi bu yerda yozma nutq shakillanishi deganda o`zining yo`nalishiga tegishli bo`lgan bilimlar barchasi yozmatarda shakillamadi. Yosh bo`lajak o`qituvchi esa o`z ish faoliyatini boshlash jarayonida yoki ish faoliyatini olibborishda unga o`gizaki nutqni rivojlantirish kerak boladi. Qanchalik bilamiz nutq ikkiga bo`linadi verbal va no verbal. Verbal bu nutqni so`z orqali ifodalsh, manshu jarayon yani verbal nutqni bo`lishi bo`lajak o`qtuvchi ish faoliyati uchun muhim rol o`ynaydi fikrini aniq, ravon bayon qilish uchun muhim. Ayniqsa aniq fan o`qituvchilari uchun muhim. masalan fizika va matimatika o`qituvchilari o`zlarining bilimlarini og`izaki bayon qilishda o`quvchiga tushunarli qilib, ommabob tilda qiyin mavzularni ularga oson, ravon tilda yetkazib berish o`qituvchining vazigasi. Bu uchun o`qituvchi ko`p kitob o`qishi maqsadga muvofiq. Noverbal nutqni bo`lajak o`qituvchida shakillanishi talimjarayonini sifatiga ijobiy tasir ko`rsatadi. Anaendi oldinda aytib o`tgan jarayonni yanaham aniqroq ochib beradigan bo`lsak bunda o`qituvchi sinf xonaga kirganda nigohi to`gri o`quvchiga qaratilgan bolishi, nigohida qo`rqvni bolmasligi, yuz mimikalari o`qituvchida ijobiy holatni aks etishi va shu bilan birga jiddiyligi bo`lishi kerak. Dars jarayonida har xil jestlardan o`rinli va joyida foydalana olishni o`rganishi kerak. Nutqning noverbal korinishlari orasida yuz mimikasi, jestlar pantamimika alohida ahamiyatga ega. Bularni mohiyatini ochib beradigan bo`lsak ijobiy yuz mimikasi bunda o`quvchu shaxsi fikrni aytish jarayonida unga rag`batlantirish berish uning fikrini ijobiy qabul qilib o`ziga bo`lgan ishonchni yanaham ortirishga yordam beradi bu esa o`quvchiga jamoa oldiga qo`rqmasdan, xotirjam holda fikrini aytishga undaydi. Salbiy yuz mimikalari esa o`quvchi fikrini aytish jarayonoda xatoliklari bor manshu o`z o`rnida, joyida to`g`irlab unga jamoa oldiga ortiqcha tanbehlersiz ijobiy tanbeh

berish o`quvchida o`z ustida yana ham ishlashga, izlanishga, qo`shimcha o`qishga undaydi. Bo`lajak o`qituvchida bundau hislatlarni shakillanishida esa ularga malakali o`qituvchilarni ish faoliyatlarini kuzatishi muhim poydevor bo`ldi. Oldinda aytib o`tganomiz bu bo`lajak o`qituvchining yuz qiyofasida mimikani shakillanishi o`quv jarayoni uchun ijobiy tasir ko`rsatishi edi. Bu arib otilayotgan barcha malumotlamiz bo`lajak o`qituvchilarni talim sohasida ijobiy ish faoliyatlari uchun tegishli. Talim jarayoniga yana ham sifatli bo`lishida o`qituvchida jestlardan oqilona va o`rinli faydalana olish muhim. Bunda o`quvchi o`z fikrini aytish uchun o`qituvchi tomomdan so`zsiz tarda ijozat berish, fikrni to`gi yoki notugri tarzda ekanligini o`qituvchi o`z qo`l kaftlari orqali bildirish talim jarayoniga ijobiy tasir ko`rasati. Bo`lajak o`qituvchida noverbal ta`sirni pantamimika yunalishi ham rivojlanishi talimda som`glon va rivojlantiruvchi muhitni shakillanishiga ko`maklashadi. Bunda o`qituvchi maruzasiga oid malumotlarni tushuntirishda yoki o`quvchilar tomonidan aytilayotgan fikrlar to`gri yoki yana ham qo`shimcha qilshi mumkin holatlarda so`z siz o`qituvchi tomonidan tana harakatlari orqali fikrni ifodalash o`quvchini qiziqishi ortishi bilan birga o`qituvchidagi fikrni o`quvchi o`zi davom ettirishiga yordamlashadi shu bilan birgalikda o`qituvchi va o`quvchi o`rtasida fikr almashinisi yaxshiladi va samimiy muloqot yuzaga keladi. Muloqot jarayonida xoxlaymizmi yoqmi o`quvchida fikr paydo boladi, jamoa o`rtasida erkin bo`lish hissi paydo bo`ladi va faniga oid qiziqish yangi bilimlarni egallashi boshlaydi. Bu esa talim jarayonini yana ham yaxshilashga yordamlashadi. Shaxslar aro munosabat shakillanadi. O`qituvchini vazifasi faqatgina o`zi sohasiga tegishli bilimlarni beribgina qo`ymay manshu o`rgangan bilimlaridan hayoti mobaynida tug`ri va o`rinli foydalanishga yordam berishni o`rgatish. Bo`lajak o`qituvchida shakillanishi kerak bo`lgan noverbal nutqning yo`nalishlaridan biri bu poza. O`qituvchi sinfga kirishida yoki o`quvchilari oldida gavdasini tik tutishi, yelkalarini erkin qo`yishi qo`llarini tug`ri tutishiga etiborli berishi kerek. bunga ayniqsa yosh pedagoglar yoki endi ish faoliyatini boshlagan bo`lajak o`qituvchilar alodida etibor berishi kerak bo`ladi. Chunki o`quvchilar yangi o`qituvchisini tashqi ko`rinishiga uzini qanday tutishiga ahamiyatli bo`lishadi. Talim sohasi o`z ish faoliyatini endi boshlayotgan bo`lajak o`qituvchi o`quvchilar oldida tananing tayanch harakat qismlarini to`gri tutishi, oyoqlar orasini taxminiy 15 – 20 cm kenglikda o`ng oyoq nisbatan oldinga bolishi ga ahamiyat berishi bu bilan o`qituvchi 45 daqiqa yoki 80 daqiqa uzoq muddatda tik holatda turishida tanasiga og`irlik tushmasligini, tezlikda charchamasligini taminlaydi. Bularning barchasiga yosh bo`lajak o`qituvchi malakali ko`p yillik ish stajiga ega o`qituvchining dars o`tish jarayonini kuzatibgina o`z amaliyotiga qo`llay olishi mumkin. Bunda o`qituvchida oliy talimdan olingan nazariy bilimlar bor unda endi amaliyot shakillanishini boshlaydi. Nazariya va amaliyotni o`zaro bog`lab turuvchi ko`prik pedagogic kompetentlik rivojlanadi bu esa yillar davomida pedagogic faoliyat orqali rivojlanadi va takomillashib borib pedagogda pedagog mahoratni shakillantiradi. Bo`lajak o`qituvchi pedagogic faoliyatini boshlash davomida kuzatish metodidan bir necha mahoratli va ko`p yillik ish faoliyatiga ega pedagog ish faoliyatini o`rganish maqsadga muvofiq. Bunda bo`lajak o`qituvchi sohasiga tegishli bir necha kerakli metodlarni o`rgansh davomida o`zi uchun belgilab qo`yadi. Kuzatish metodi bo`lajak o`qituvchilar uchun o`z ish faoliyatlarini samarali boshlash uchun asosiy metodlardan biri. Kuzatish metodidan olingan bilimlarni yana ham mustahkamlash uchun bo`lajak o`qituvchi so`rov metidan foydalansa yanaham maqsatda yaqin borishi tezlasadi. So`rov metodi bu bo`lajak o`qituvchi tomonidan kuzatish metodi orqali olingan bilimlarga yana ham aniqlik kiritish yoki qo`shimcha savollarga savob berish uchun mutaxassis o`qituvchi oldiga borish undan o`z savollariga javob olish nazararda tutilgan. Bu jarayonni zamonaviy tilda aytadigan bo`lsak bo`lajak o`qituvchi mutaxassis yani pedagogic kouch oldiga borishi o`z ish faoliyatini yana ham yaxshilanishi yoki sohasi boyicha oldinga borishga yordamlashadi. Barcha sohalarda koucherlik

bo'lgano kabi pedagog sohasida ham koucherlik bor bu o'nalish pedagogic kouch deb nomlanadi.

Pedagogik koucherlik bu - pedagogik faoliyatni samaradorligini oshirish, o'z-o'zini tarbiyalash, o'z -o'zini boshqarish tarbiyachilarning o'z-o'zini rivojlantirishga ko'maklashish, maslahat treninglar, suhbatlar, seminarlar orqali sharoitlar yaratish usuli. Koucherlik ko'rsatma berish, o'rgatish ilhomlantirish demakdir. Surov metodi tarkibida pedagogic metodni kirgizganimizni ham asosiy mazmun mohiyati shundan iborat bo'ladiki bo'lajak o'qituvchi yoki ummuman qilib aytadigan bo'lsak pedagog faoliyatni samarali olib bormoqchi bormoqchi bo'lgan har bir pedagog uchun unga sohasida yuzaga kelayotgan muammolarni yechimini topish uchun mutaxasis oldiga borib undan o'zini savollariga javob beradigan insoni kerak boladi. Bunaday soha ega boshqacha qilib aytadigan bo'lsak bu pedagogic kouch. Talim sohasida kirib kelayotgan bo'lajak o'qituvchilarni sohaga oid savolari yoki bo'masam kuzatuv metodlari orqali javob olib bilmagan savollari uchun ular predagogik kouch oldiga kelishadi. Pedagog kouch o'qituvchining o'zi qiziqtirgan savollariga javob beradiva shu bilan birga o'qituvchi faoliyatini tahlil qiladi uni kamchilik yutuqlarin sarhisob qiladi. Dars o'tish jaryonida qayerda kamchillika yo'l qoyganini, o'quvchi shaxsi bilan ishlash jarayoninni samarali bo'lishida kerakli maslahatlar beradi, dars otishda qaysi ,metodlardan foydalanish mumkin ekanligini va metodlar ketma ketligini batafsil aytib o'tadi. O'qituvchi dars jarayonida interfaol meodalrni qo'llashni o'rgatadi. Interfaol metod – ta'lim jarayonida o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtasidagi faollikni Oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirish, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordamlashadi. Interfaol ta'limning asosiy shartlari: norasmiy bahs-munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish va ifodalash imkoniyati, nazariy malumotlar soni kamligi, lekin amaliy mashg'ulotlar soni ko'pligi, o'quvchilar tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriqlar berish, yozma ishlar bajarish va boshqa metodlardan iborat bo'lib, ular ta'lim-tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda o'ziga xos ahamiyatga ega. Interfaol usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslagan holda himoya qila bilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi. Pedagog kouch o'quvchi bilan o'zaro to'g'ri muloqotni shakllanishiga zamin yaratadi. Ummuniy qilib aytadigan bo'lsak o'qituvchini faolyatini tahlil qilib beradi, shu bilan birga bo'lajak o'qituvchini kompetentli bolib rivojlanishi uchun harakatlar strategiyasini tuzadi. Qisqacha qilib aytadigan bo'lsak pedagogic kuuching bo'lajak o'qituvchini kasbiy kompetentli yondashuv yo'nalishida shakllantiradi. Jamiyatga malakali o'z ishini ustasi mutaxasis bo'lib ozini topishga yordanlashdi.

Xulosa. Inson qaysi kasb sohibi bo'lmasin o'z ishiga, o'z faoliyatini mehr bilan yondashsa, uning sirlarini chuqurroq egallaydi. O'z-o'zini anglaydi, shu soha orqali shaxs bo'lib shakllanadi. Pedagog ham bolalarni sevsa, tarbiyalasa, o'zi ham ulg'ayadi, pedagogga oid sifatlar rivojlanib boradi. Biz interfaol darslar tashkil etilishini xohlaymiz. Bunda o'qituvchining notiqlik san'ati, chiroyli so'zlash mahorati bizning diqqatimizni jalb qiladi. O'qituvchi pedagoglarni e'zozlaymiz qilamiz, chunki nihoyatda mas'uliyatli va sharafli kasb. Bu kasbda kompetentlik muhim ahamiyatga ega. Kompetentlikni shakllantirish bilan bir qatorda hozirgi kundagi asosiy vazifalarimizdan biri talabalarni shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy hayotida uchraydigan vaziyatlarda egallab turgan tipdagi malakalarini samarali ravishda qo'llashga o'rgatish, mustaqil holda fanga tegishli kerakli axborotlarni izlab topish, tahlil qilish natijasida zaruriy bilimlarni oshirishga oid materiallarni ajrata olish, ko'zda tutilmagan noaniq, muammoli vaziyatlar yuzaga kelganda ish beradigan malakalarga alohida ahamiyat berish hamda egallagan bilimlarini kundalik turmushi jarayonida qo'llay oladigan xususiyatlarni egallagan holda tarbiyalash zarur .

Bo'lajak pedagoglarda bu xususiyatlarni tarbiyalashda o'z sohalariga doir barcha fanlarga oid bilim, ko'nikma va malakalarni dars jarayonlarida singdirish bilan birgalikda ularda kompetensiyalarni ham shakllantirish muhim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva Q.M. Maxsus fanlarni o'qitishda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy bilim va ko'nikmalarini shakllantirishning metodik asoslari. Diss. ... ped. fan. nom. – T., 2006. – 182 b.
2. Abduquddusov O. Kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashga integrativ yondashuv. – T.: Fan, 2005, – 157 b.
3. Avazboyev A.I. O'quv predmetlari mazmunini integratsiyalash asosida mehnat va kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashni takomillashtirish. Ped. fan. nomz. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – T., 2001. – 124 b.
4. Baydenko, V. I. (2006). Identifying the set of graduates' competences as a necessary stage in the design of State Educational Standards for Higher Professional Education of new generation Moscow: Education, 263 p.
5. Boud, D., & Molloy, E. (2013). Feedback in higher and professional education: understanding it and doing it well. London: Routledge, 253 p.
6. Ramazonov, J. J. (2021). The role of self-governance in providing personal perfection. Scientific progress, 2(2), 1075-1078.
7. Ramazonov, J. (2022). Моделирование механизмов самоуправления студентов. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 10(10).